

деятельности / П.И. Пидкаситы, Н.А. Воробьева. -М.: Педагогическое общество России, 2007. –С. 192.

5. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Пер. с англ. – М.: 2002. –С.396.

РЕЗЮМЕ. Ҳозирги вақтда Ўзбекистонда замонавий жараён рўй бераётган бир шароитда шахнинг ижтимоийлашувидан тортиб, шаклланишига бўлган мақсадли йўналишнинг ўзгариши таълим каби тоифадан фойдаланишга олиб келди. Илгари водий ўқувчилари маълум билим, кўникма соҳиб бўлган бўлса, эндиликда ўқув натижаларини ўлчашнинг янги мезони – компетенциялир.

РЕЗЮМЕ. В статье говорится о том, что в настоящее время в Узбекистане происходит современный процесс, изменение целевой направленности, от социализации личности к её формированию, привело к использованию такой категории, как образование. Раньше учащиеся должны были обладать определенным набором знаний, навыков, то теперь новым критерием измерения результатов обучения является компетентность.

SUMMARY. The article, that a modern process is currently taking place in Uzbekistan, a change in the target orientation, from the socialization of the individual to its formation, has led to the use of such a category as education. Previously, students had to have a certain set of knowledge, skills, but now a new criterion for measuring learning outcomes is competence.

TÁLIM ISKERLIGINDE OQITIW METODLARIN KLASSIFIKACIYALAW

S.Saytbekova – *pedagogika ilimlerini kandidati, docent*

J.Muratbaev - *magistrant*

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch soʻzlar: oʻyin, taʼlim faoliyati, klassifikatsiya, metod, programmalashgan-oʻyin, evristik-oʻyin, repredoduktiv-oʻyin, muammoli-oʻyin, konstruksiya, pedagogik kontekst.

Ключевые слова: игра, образовательная деятельность, классификация, метод, программированно-игровые, эвристически-игровые, репродуктивно-игровые, проблемно-игровые, конструкция, педагогический контекст.

Key words: game, educational activity, classification, method, programmed-game, heuristic-game, reproductive-game, problem-game, construction, pedagogical context.

Uliwma, oyın “maqseti iskerliktiń ózinde bolǵan iskerlik túri sıpatında anıqlanadı. Áyne maqsetiniń kútiletuǵın nátiye sıpatında bolmawı menen oyın iskerliginiń basqa túrleri – miynet, oqıw, qatnastan ózgeshelenedi. Bir sóz benen aytqanda oyın – bul process sebepli process, iskerlik sebepli iskerlik.

“Oyın – ámeliy maqsetler sebepli ámelge asırılauǵın ónimsiz iskerlik, qızıǵıw hám házlik ushın ózi ózine quwanış baǵıshlay otırıp xızmet atqaradı” [1].

Yandeks sózlik awdarmalarının bir pütün spektrin keltiredi: “Oyın – onnan qanaatlanıw menen qabatlasıwı sebepli ámelge asırılauǵın, paydalı maqsetke baylanış bolmaǵan, jumısqa, miynetke qarsı bolǵan iskerlik” (Brokgauz hám Eron sózligi), “

Oyın – tiykarǵı motivi iskerliktiń tek nátiyjesine ǵana emes, al procestiń ózine baylanış bolǵan qanaatlanıwda jatatuǵın ónimsiz iskerlik túri” (Крыосвет). “Oyın – tikkeley ámeliy maqsetke muwapıqlılıqtan ayırılǵan fizikalıq hám intellectual ikerliktiń bir túri” (Postmodernizm enciklopediyası), “Insannıń utilitar maqsetke erisiwi menen baylanış bolmaǵan hám ózinen ózi quwanış baǵıshawshı erkin ózin anlatıwdıń forması oyın dep ataladı” (Jámiyetlik pánler boyınsha sózlik).

Biz kórinip turǵanıday, usı anıqlamalarga tayanıp, tálimniń *oyın metodları* gruppasına -anıqlama beriwge háreket etemiz.

Tálim procesi bul jaǵdayda óz qızıǵıwshılıǵı sebepli tabısh ótedi, al bunda oqıw nátiyjesine umtılwshılıq bolmaydı. “Oyın” sóziniń oris tilinde kóp túrli maǵanaǵa iye bolıwı, itımal, ritmdı oynatıw, Nede oynaw? Neni oynaw? Qanday oynaw? sorawları menen anıqlanadı.

Oyın metodlarınń klassifikaciyalıq matricasınıń keste kórinisinde

Baslangısh shártler <i>ashıq</i> , al kútiletuǵın nátiyjerler <i>jabıq</i>		Aralıq máseleler (qaǵıyda boyınsha, <i>game</i> sıpatında oyın)	
		<i>Qaǵıyda ashıq</i>	<i>Qaǵıyda jabıq</i>
Aralıq máselelerdi sheshiw jolları (scenariy boyınsha, oyın <i>play</i> sıpatında)	Scenariy <i>ashıq</i>	peproduktiv-oyınlı BSH → ○ → ○ → ARA	programmalastırılǵan-oyınlı HY → ○ → ○ → ППО
	Scenariy <i>jabıq</i>	Evristik-oyınlı BSH → ○ → ○ → ARA	Mashqalalı-oyınlı BSH → ○ → ○ → ARA

Pedagogikalıq kontekst bul metodlarda kútilgen (yaki jobalastırılǵan) nátiyjerler hám baslangısh shártlerden dúzilgen halda pedagog uslap turadı, al oqıwshı aralıq máseleler hám olardı sheshiw tarawında predmetler oblastında óz betinshe iskerliktiń tolıq illyuziyasına iye bolǵan halda isleydi. Konstrukciya eki qatlamlı: predmetlik qatlam misli pedagogikalıq kontekstke júklengendeı

Inglis sózi *game* hám *play* tap usı maǵanani ańlap alıwda kómekelesedi. Oyın *game* sıpatında– bul “nege?”, “qalay” sorawlarına sáykes kelip, qaǵıyda boyınsha oyın, al oyın *play* sıpatında scenariy boyınsha hám oǵan “kimge?”, “nede” sorawları tuwrı keledi. Oyın *play* sıpatında– bul oyınıń aldınnan tolıq ayqın hám belgili júrislerine iye oyın, juwmaǵı hám finalına iye bolıp, scenariyi jazılǵan (pesa boyınsha, nota boyınsha). Al oyın *game* sıpatında– bul júrisi hám juwmaǵı aldınnan belgisiz hám jobalastırılmaǵan oyın (sport oyını, azart oyını, h.t.b.). Házirgi oris tilinde kóship júriwshi inglicizm (amerikanizm) ler *pleer* hám *zeımer* di salıstırıw jetkilikli boladı.

Tálimniń oyın metodlarına:

- Ayqın bolǵanıday, aldınnan belgili (ashıq) scenariy boyınsha oyın máseleleri sheshimin tabıwdıń ashıq jolına iye oyın metodına sáykes keledi. Bunday metodtı *programmalasqan-oyın* (PO) metodı dep ataw tolıq logikaǵa sáykes keledi.

- Eger oyın scenariy menen emes, al aldınnan belgiligi (ashıq) qaǵıydalar menen (*game* sıyaqlı) berilse, bunda bayraqsha-sheklewshiler bolıp aralıq máseleler xızmet atqaradı (gol uramız ba joq pa, bul aldın ala belgili emes, al juwrıwdı úyrenemiz). Onda oyın metodın *evristik-oyınlıq* (EO) dep ataw logikaǵa sáykes keledi.

- Eger oyın metodında hám scenariy, hám qaǵıyda aldınnan belgili bolsa, onda bul *repreduktiv-oyın* (RO) metodı boladı.

- Eger aldın ala hesh nárese belgisiz (qaǵıydası, scenariysız oqıw oyını) bolsa, onda bul *mashqalalı-oyın* (MO) metodı.

alinadı. Úyreniwshi, misalı, óndirislik máselelerdi isenimli sheshedi, áyne olardıń sheshimin tabıw – onıń isiniń maqseti, biraq pedagogikalıq qatlam onıń iskerliginen sırtta jaylasqan boladı, al onda procestiń haqıyqıy maqseti jaylasadı: úyreniwshi óziniń jeke háreketleri arqalı másele mazmunına kirgizilgen usı óndirislik predmetler oblastındaǵı islew usılların ózlestirip aladı. Usı ishki másele-

ler dúzilisi óndirislik yaki predmetlik bilimleriniń, uqıplarıńıń, úyreniwshiniń qádiriyatları, yaǵnıy, diagnozlangan yaki pedagogqa belgili bolǵan baslangısh shártler menen anıqlanadı. Biraq, kim oqıydı, sonıń ushın olar terra incognita boladı hám tap sol sırtqı kontekstte jatadı.

Jabıq baslangısh shártler, kútilgen nátiyjeler hám aralıq máselelerge iye, biraq aralıq máselelerdi sheshiwdiń ashıq jollarına iye tálim metodı kontekstli-programmalastırılǵan (KNT-PRG) dep ataladı.

Bunday táimdi shólkemlestiriwdın mısalı muzeyge oqıw sayaxatı esaplanadı. Biraq bul ekskurciya gidsiz, qalıplestirilgen maqsetke iye bolmastań, bunda eksursant muzey boyınsha ekspoziciyalardı kózden keshiriw tártibin kórsetiwshi strelka jónelisinde programmalastırılǵan tárizde háreket etedi.

Eger ekskurciya muzey boınsha háreketleniwdiń marshrutı boyınsha berilmesten, al aldınnan belgili (ashıq) tanısıwı tiyis bolǵan obyektlerdiń dizimi menen berilse, onda bul jaǵdayda obektlerdi kózden keshiriw tártibi principial bolmaydı, onda kontekstli-evristik (KNT-EVR) metod haqqında aytıw múmkin boladı. Jabıq baslangısh shártler, kútilgen nátiyjeler hám aralıq máselelerdi sheshiw jollarına iye, biraq ashıq aralıq máselelerine iye bolǵan tálim metodı kontekstli-evristik metodı dep ataladı.

Eger kontekstli metodta hám obekt, hám kózden ótkeriw marshrutı aldınnan belgili bolsa, onda bul kontekstli-reproduktiv (KNT-RPV) metod.

Bilimler basım bolǵan predmetler ushın oqıw procesin intensivskaciyalaw jolı blok-modulli metodika hám texnologiyaǵa ótiwden ibarat boladı.

Aldı menen túsinik hám terminlerdi tastıyıqlaymız. Oqıw procesi eki mámleketlik hújjet penen tártipke salınadı: oqıw mazmunı mámleketlik tálim standartı menen anıqlanadı, al oqıw waqtı - bazalıq oqıw jobaları menen. Dástúrli oqıw mazmunı paragraflar dep atalatuǵın mayda porciyalargá, al oqıw waqtı sabaqlar dep atalǵan mayda porciyalargá bólingen. Solay etip, dástúrli mektep oqıwı – bul paragraf-sabaqlıq oqıw. Oqıw procesin intensivskaciyalaw oqıw mazmunı birliklerin irilendiriwdi talap etedi, al olar **modullar** dep ataladı hám oqıw waqtın irilendiriw birligi bloklar dep ataladı. Modul –mazmunǵa baylanıslı túsinik, al blok –waqtqa tiyisli túsinik. Difaktikalıq birliklerdi irilendiriw teoriiyası hám ámeliyatın RIA akademigi P.M.Erdniev [2] hám onıń oqıwshıları hár tárepleme bayan etti. Baslı ideyası sonnan ibarat, oqıw sabaqlarınıń tiykarǵı birlikleri – bul tek túsinik, anıqlama, nızamlar, postulatlar, aksiomalar, teoremlar hám basqa ǵana emes, al tap sonday oqıw bilimleri (onsha baslı bolmaǵan) – bul olar arasındaqı baylanıs. Kim kóp nárseni bilse hám “Gugl, okey” frazasın aytıwǵa uqıplı, ol aqıllı emes, al kimde bilimler sistemalı, bir pütün hám álemnıń birden-bir kartınası menen baylanısqań bolsa, sol aqıllı. “Kóp bilim aqıldı úyretpeydi” dep eń dáslep Geraklit aytıp ketken edi.

Ádebiyatlar

1. Краткая философская энциклопедия. -М.: «Прогресс-Энциклопедия», 1994. -С. 168.

2. Эрдниева П.М. Укрупнение дидактических единиц как технология обучения. В 2-х ч. -М.: «Просвещение», 1992.

REZUME. Ushbu maqolada o'quv faoliyati usullarining butun palitrasi eng rasmiylashtirilgan tarzda muhokama qilinadi, shuning uchun usullarni tanlash berilgan maqsadlar uchun amalga oshirilishi mumkin, aniq tasniflash xususiyatiga ega bo'lgan o'ziga xos tipologiya taklif etiladi - elementlarning ochiqqligi. talaba uchun ta'lim jarayoni.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматривается вся палитра методов образовательной деятельности максимально формализованным способом, чтобы выбор методов можно было осуществить под заданные цели, предложена своя типология, имеющая ясный классификационный признак – открытость элементов процесса образования для ученика.

SUMMARY. This article discusses the entire palette of methods of educational activity in the most formalized way, so that the choice of methods can be carried out for the given goals, its own typology is proposed, which has a clear classification feature - the openness of the elements of the educational process for the student.

СЎЗЛАШУВ МАДАНИЯТИНИНГ МИЛЛИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

Г.Юсупова – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти

М.Бобожонов – филология фанлари бўйича фалсафа доктори

А.Юсупов – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори

Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети

Таянч сўзлар: вербал, невербал, товуш образи, нутқ, жаргон, нутқий коммуникация, нутқий шароит, ахборот канали, мулоқот.

Ключевые слова: вербальный, невербальный, звуковой образ, речь, жаргон, речевое общение, речевой контекст, информационный канал, коммуникация.

Key words: verbal, non-verbal, sound image, speech, jargon, speech communication, speech context, information channel, communication.

Маълумки, мулоқот жараёнида суҳбат иштирокчиларининг маънавий қиёфаси, рухий-ақлий олами ақс этиб туради. Яъни, у сўзни қандай ва қай тарзда қўллай олиши билан суҳбатдошига ўзи мансуб бўлган ички олам, уни қонун-қоидалари ҳақидаги хабар мазмунини ҳам еткази. Аввало, сўзловчи онгида олам ҳақидаги бирор хабар, факт мавжуд бўлади. қаерда товуш образи талаффуз қилинган онгдаги тушунча билан уйғунлашса, ўша ерда қўнғилдагидек мулоқот юзага келади. Аксинча, товуш образи тингловчи онгида бирор тасаввур-тушунчани уйғотмаса бундан мувоффақиятсиз мулоқот юзага келади. Шу боис нутқий мулоқотда сўзловчи ва тингловчи ўртасидаги муносабат ғоятда муҳим ҳисобланади. Агар сўзловчининг ҳам тингловчининг ҳам сўзи кўча-жаргон сўзлар билан тўлиб-тошган бўлса, фикрини қийналиб, пойма-пой гапирса, талаффузи бўлмаса, бу ҳолатда энг мазмундор суҳбат ҳам ўз моҳиятини йўқотади. Бадиий матн бўйича кузатишлар олиб борган тилшунос олим М.Йўлдошев

шундай фикрлайди:” Маълумки, нутқий коммуникациянинг юзага келиши, воқеланишида уч асосий унсурнинг иштироки мажбурийдир, яъни сўзловчи (ёзувчи) – ахборот (матн) – тингловчи (ўқувчи) тўғри, нутқий коммуникацияда нутқий шароит, ахборот канали(овоз, ёзув, магнит ёзуви, телефон каби), мулоқот аъзоларининг мақоми, ёши ва бошқа белгилари, шунингдек, бошқа турли ғайрилисоний воситаларнинг ҳам ўрни бениҳоя муҳим, ҳатто кўпинча ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Лекин мазкур уч унсур нутқий коммуникациянинг асосий устунларидир, уларнинг бирортасисиз мулоқот жараёни воқе бўлмайди» [7].

Сўзлашув маданияти ҳар бир тил бирлигини шароитга қараб, йиллар мобайнида қабул қилинган меъёрлар асосида қўлласанъати ҳисобланади. Масалан, сўрашиш, саломлашиш маданиятини олайлик. Сўрашиш барча халқларнинг муомала маданиятидаги муҳим восита бўлиб, у ҳар бир халқнинг миллий хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда